

Bartomeu Palanques

---!!!---

Manel Canals

Estimat amic, Jordi,

Espero que aquest conte et distregui una estona,
i que et faci adonar certària, que siguis una
única en companyia de la teva família, sobre tot
amb el desig sincer que et recuperis ben aviat,

Digueu-li a la teva filla que t'el llegeixi a poc
a poc, sense pressa; ni ho pots llegir, almenys, gaudint
del plaer d'escollir. (oi glòria, que ho faràs per mi?)

Una forta abraçada

Manel
gener. 2000

Bartomeu Palanques

---!!!---

Bartomeu Palanques no se'n sabia avenir. Els ullots grossos de l'home, un d'ells revirat cap endins, no acabaven de donar crèdit a allò que malveien. Feia molta estona ja que el seu company havia quedat ajagut a terra, allà, al mig del camí, tombat de costat, definitivament immòbil, amb la mirada opaca i perduda decantada arran de terra, i malgrat que ja comprenia que aquella lassitud era pròpiament de mort definitiva, pensava que no podia ser veritat. Postrat de genolls a terra, encara esperava una reacció de l'amic, un senyal que li anunciés el miracle de la resurrecció de la carn. Tenia els punys macats de picar a terra i maleir l'infern, i els braços ben cansats de clamar al cel, i ja no li quedava cap més sant per invocar. Tantes hores conviscudes plegats, tants camins recorreguts en l'harmonia de la conversa que fa més suportable la solitud de la tresquera, tants anys de fidelitat abnegada no podia ser que ara s'esvaïssin així, de cop i volta, amb un esternut i prou. Després de tan avesats que estaven l'un a l'altre, que fins i tot les sentors naturals compartien, perquè a força d'anys de companyonia ja no se sabia qui dels dos duia empeltat l'olor de l'altre i quines mosques eren de l'un i quines de l'altre, no podia ser que la dissort de la mort absurda vingués a separar ara aquest costum de convivència, de manera tan sobtada. L'havia cridat pel nom com a ell li agradava, li havia promès treva de garrotades i no prendre-li mai més el nap més bo ni la garrofa més madura, i, amb tot, l'amic definitivament no responia.

Bartomeu, amb cara fosca i ulls colgats sota una embardissada negra de celles, en el desfici de la impotència, ja no li quedaven crits al cor, ni renecs a l'ànima. Havia destrossat el barret de palla a dentegades, i a esgarrapades s'havia fet sang al pit, i els polls, al cap, ja no sabien on posar-se de tant gratar-se amb aquelles unglotes retortes i ennegrides que eren sutge, fem i terra pastada de mal conreu. I, amb tot, de genollons a

terra, encara ensumava el morro del company per si esdevenia el cas que encara li quedés alguna alenada de vida per eixir. Tanmateix, tot fou endebades, perquè estirat a terra, camí del poble, l'Astut, orelles caigudes i la llengua mig enfora, com en una irreverent burleta final a l'amic, com en un «Ja t'ho faràs sol», com si diguéssim, restava tan mort sota el sol caient de la tarda de Castellnou com el més mort de tots els rucs morts.

Camí amunt, ara barrinant-se el nas crostós, ara l'orella llorda i avançant carranc a pitrades, car curtejava d'una cama la mesura que li sobrava en l'espatlla contrària, Bartomeu mal caminava fumejant pels narius tot encaboriat pensant què havia de fer amb el company mort que acabava de deixar arrambat a la vora del camí colgat amb un parell de sacs. Era clar que no tenia cap intenció d'abandonar el ruc sota una muntera de pedres, perquè l'afecte que sentia per aquell animal era gairebé un amor del tot fraternal, o més.

D'ençà que Bartomeu va enviduar, faria cosa de nou anys, l'Astut ho havia estat tot per a en Bartomeu: l'eina de treball, el vehicle de transport, el sac de garrotades, l'amic fidel. Amb ell havia viscut tots els jorns d'aquests anys, mancats de família humana, trescant per tots els camins, traginant comandes i correu i, plegats, havien compartit pluja, sol o vent sota tota mena de cels i, a l'estable, les garrofes de menjar i la palla de dormir quan el fred venia viu a l'hivern. A l'Astut, l'havia fet el seu compare i confident i, amb tots els respectes per la memòria de la seva difunta dona, que ja li havia demanat perdó, també l'havia arribat a fer el seu amant ocasionalment, algun cop que, tot estriolant la suavitat d'aquell cos calent, la dèria l'havia emboirat fins aquell extrem, i que tot seguit se n'havia penedit ben sincerament perquè considerava que, entre mascles, aquestes coses eren doble pecat, encara que al ruc, això, tant se li'n donés.

D'en Bartomeu, l'Astut n'havia sabut tots els seus secrets, perquè tots els li explicava el seu company: els senyals amb què marcava les cartes de l'hostal, els tripijocs que es portava amb el contraban de tabac, les cises subtils que practicava en les comandes que li sol·licitaven; fins i tot sabia de l'amor inaccessible que Bartomeu, de sempre, havia sentit per la mestra del poble, la qual, amablement llegia a l'home els albarans i, sempre que li ho demanava, i això ja en vida de la muller, també una carta que tenia antiga de l'Ajuntament en què se li comunicava l'obligació de censar-se. I, tot fent que sí, amb el cap, i amb l'ull bo tan girat com l'estràbic, fix l'esguard en el parell de fruits

amenaçadors que l'apuntaven ben dreçats, que no sabia si havien de punxar o no, que els de la Remei no, que no els hi havia vist mai, de punxeguts, més aviat escalivats, l'home, cap cot, plegava la carta tot dient a la senyora mestra «vostè és una santa, de la paciència!» A la qual cosa, ella, havent inflat prèviament el pit fins arran de nas d'en Bartomeu, deixava anar un llarg sospir, que a ell li semblava oratge de perfums, i responia: «Ai, Bartomeu; vostè que me'n fa». I Bartomeu feia que sí, i girava cua pensant no quan se censaria, sinó quan la hi tornaria a llegir, la carta, la senyora mestra, l'amor de la qual l'Astut bonament consolava sense posar cap objecció.

Una bèstia així no podia quedar enterrada per sempre en qualsevol clot a la vora del camí i prou; això hauria representat la barbàrie dels sentiments, hauria significat l'oblit més cruel. Bartomeu no estava disposat a recordar el company com un ruc qualsevol que va existir i prou, necessitava tenir-ne un record tangible, un record més viu, més perenne, un record, en definitiva, que esdevingués presència viva i alhora rememoració permanent d'aquesta fidelitat i companyonia llargament esmerçada a través dels anys.

La idea genial vingué a posar-se sobre l'embull de grenys que s'escapava pels forats del malmès barret de palla quan, prop de can Valls, Bartomeu es deturà pocs metres davant d'un conill que, parat sobre les dues potes del darrere i amb les orelles dretes, ensumava l'aire que li venia del camí desconcertat davant el dubte de si era bèstia o persona, aquella esparracada figura que, revirada d'ulls i esquenacorba, l'observava interessadament amb l'esguard d'un ull fit en el camí i, l'altre, girat bosc endins. Bartomeu, restà uns instants en la immobilitat més absoluta, absort en la pensada que li acabava de venir al magí, tot oferint una imatge tan espantable que hauria fet córrer el saltamarges mes valent. Calia veure aquella figura retorta, coberta de parracs i traient fum pels narius, per fer-se'n una idea! D'ençà que va enviduar de la pobra Remei, Bartomeu vivia descurat. Duia els turmells embolicats amb pells de conill lligades amb betes i, cobrint el cos, un capot fet de pedaços cosits maldestrament que li colgava fins a mitja cama, i, al cap grenyut, el barret de palla trinxat i, a dins, la imatge de l'Astut revifat.

El faria dissecar! Això mateix! A l'Astut, el faria semblar viu sense ser-ho, com el cap de senglar clavat a la paret de l'hostal que, tot i empolsimat i una orella arnada, esfereïa només de mirar-lo als ulls, de tant respecte que imposava l'esguard amenaçador

de la fera, amb aquell morro arrufat i les mandíbules mig obertes per mostrar la grandària dels poderosos ullals corbs. O com la guineu que, emparrada en una branca d'alzina, s'estava damunt la lleixa dels porrons, i que, més empolsimada i més arnada que el porc, amb la cua baixa i una pota alçada, semblava desafiar la fera grossa de la paret, bo i mostrant-li els ullals ben esmolats.

Recordava que a Oliana vivia un apotecari del qual hom deia que, per a persones i bèsties, era tan destre en la preparació de remeis com en l'art de guarir macadures i trencadures de tota mena d'ossos, i que aquesta ciència l'havia après gràcies a la investigació a què l'havia dut l'afecció a esbudellar i fàrcir animals perquè semblessin vius després de morts, i que aquesta ocupació encara la practicava. L'Astut podria esdevenir certament un ruc nou en mans de l'artista d'Oliana.

Decididament, l'Astut seria un animal gairebé viu, el podria tocar, estrijar, i de tant en tant, només perquè no li fugís del cap de serradures que Bartomeu encara era l'amo, li podria etzibar algun cop de puny a l'engonal, cosa que a l'animal mai no li havia agradat, i, sobretot, li podria parlar. La solitud no seria tanta si el company li pogués fer companyia, encara que no fos del tot viu. Bartomeu ja se'l veia, allà, a l'entrada de casa, a cobert de pluja o vent, parat sobre tres potes com la guineu de l'hostal, la pota del davant, la dreta, alçada i a punt d'engegar el trot alegre que no recordava haver-li vist mai; el posat valent i l'aire marcial, les orelles dretes i el barret de palla calat, el llavi arromangat ensenyant les dentotes grosses i com fent riulla de felíç.

Bartomeu arromangà el llavi bo i ganyotejant la possible faïçó que resultaria més adequada per a les possibilitats estètiques del ruc. El conill fugí del tot esporuguit davant la grotesca manifestació. Tot d'una, l'home esclatà en una immensa riallada esquerpada que retrunyí per tota la contrada com un bestial bram inhumà. Una garsa espantadissa respongué amb un esgarip que rodolà camí avall mentre empenia el vol desmanegat.

Bartomeu alçà els narius i adreçà una llambregada al mas que tenia a les envistes. Considerant els favors que, qui més qui menys, a can Valls li devien, estava convençut que al mas no se li negaria l'ajut en aquesta empresa. Amb una arrencada pròpia de bou enfurismat, i reblant el gest amb un cop de puny al vent per tal d'agafar embranzida, reprengué la marxa resolut en la seva gran pensada.

—Casa! Casa! —engegà a escridassar, just en passar la porta del badiu; i tot seguit, introduint-se els dits a la boca, amollà una vigorosa xiulada, la qual fou

corresposta per una esveradissa cridòria d'oqueus i els lladrucs frenètics de la gossada sobtadament deixondida.

—Prou!, prou! Hi hagi pau! Redéu! —respongué l'amo del mas compareixent tot seguit a la porta amb el fusell de caça acarat a la galta— Què hi ha? Es pot saber què és tota aquesta esveramenta?

—Aí, amic Julià, quan t'ho expliqui! Ai, amic Julià, que necessito el teu ajut!

Bartomeu es planyia esgargamellat bo i avançant a estrebades i amb els braços oberts devers l'ull negre del canó del fusell que no deixava d'apuntar-lo.

—Però... Home de Déu: Bartomeu! —exclamà el masover havent esbrinat ja allò que quedava de persona coneguda sota el bolic de pells i parracs— Que potser em vols matar l'aviram d'un cobriment de cor, a aquestes hores? Es pot saber quin budell se t'ha romput, perquè vinguis a espantar la casa d'aquesta manera?

—Ai, amic Julià! —hi tornava Bartomeu bo i estrenyent-se fortament contra home i fusell alhora— Per la memòria de la meva santa Remei, que viu beneïda en la glòria de Déu, t'ho dic: que omplirà per sempre de fortuna i de salut, aquesta casa, si em volguessis ajudar! —i engrapant el masover per la camisa, continuà— : que tinc l'Astut, camí avall, estenallat sense vida prop d'una soca, i m'has d'ajudar a portar-lo a l'apotecari d'Oliana perquè me l'adobi i me'l torni com si fos viu, que et juro que et faré dir una missa en acció de gràcies, si em vols fer aquest favor; i la meva Remei, que et dic que ens veu des de la glòria asseguda entre Déu i sant Pere, et beneirà per sempre per aquest favor.

L'amo de can Valls, aclaparat, anava fent que sí, amb el cap, que en vida de la Remei ja havia estat llargament beneït per la pagesa, durant les absències d'en Bartomeu quan aquest era ocupat en el tragí de tabac que el mateix masover li encomanava. Finalment, en Julià Valls, concedí el favor, car estigué d'acord que en tenia a deure molts al pagès; en especial els que li havia fet en vida de la Remei anant de tresquera amunt i avall tan sovint.

L'endemà, just a trenc de dia i embolcallats per un fred hiemal, dos homes colgats amb mantes dalt del carro gros dels Valls i, al fons, damunt d'una estesa de palla, un ruc mort i garratibat com un soc, feien el camí d'Oliana avançant entre l'espessa boira només penetrada pel sondroll del carruatge i el cant potent d'en Bartomeu, ben feliç pensant que el seu amic Astut aviat ja no seria tan mort.

L'apotecari era un homenet prim i menut cobert amb una tosca bata de cotó fosc amb butxaques, de dins les quals emergien diversos llapis i, amb cautela, les puntes d'alguns dels estris màgics i sense nom per a en Bartomeu, que ben segur deurien de tenir cadascun la seva utilitat en les arts ocultes practicades pel savi. L'home, de faccions esmolades, ulls petits i mirada vivaç, des de darrere d'unes ulleres nasals miraculosament subjectades a la punta del nas, observava l'Astut a dins del carro estant sense deixar d'esgratinyar-se una abundosa cabellera blanca, estranyament encrespada i embullada, talment com per efecte d'un llamp descarregat que hagués recorregut, de cap a cul, l'espina del saviet d'Oliana.

—És gran l'animal, és gran... —anava dient sense deixar de moure el cap— No sé pas si...

—Ai, senyor metge! Que vol dir que no me'l podrà adobar, l'Astut?

—No serà fàcil, no ho serà... —seguia l'homenet—. Els animals grans no són justament la meua especialitat. A més, em manquen ulls d'aquesta mena i mida.

—Miri-s'ho bé, senyor metge, si us plau, que porto la bossa plena i encara em vendria l'ull bo, per l'Astut, si em fos necessari.

—Es farà el que es podrà —acabà concedint el saviet sense deixar de moure el cap amb signes involuntaris de displicència—. Caldrà fer doble farciment; quant als ulls... Potser hauran de ser dos palets de riu pintats de negre... Es farà el que es podrà. Això sí: trigaré dies.

—Ai, senyor metge! No sap l'alegria que em dóna! —i tot abraçant-lo efusivament, li besava repetidament el front, a l'apotecari, el qual maldava per evadir els intimidatoris i fetorosos afectes d'en Bartomeu— Si us plau, senyor metge, que es vegi paradet sobre tres potes; la dreta alçada, que engegui el trot; i sobretot que rigui, amb el llavi amunt, així —i Bartomeu il·lustrava l'homenet amb el gest, ensenyant-li la bocassa amb el llavi superior ben retrossat, perquè es veiés bé la grogor del dentat amb les seves corresponents partícules de brosta encara incrustades.

Bartomeu, durant els jorns que hagué de viure sota el cel d'Oliana, tot esperant de veure enllestida l'obra de l'apotecari, no perdé el temps. Havent acomiadat al de can Valls amb una fraternal abraçada i un «A reveure, company!», cercà dormidora en la paller de la parada de diligències, i menjadora en la caritat dels vilatans i els fruiterars

dels camps propers.

Barrinant com s'ho faria per tornar al poble, doncs tot i que no en tenia cap dubte, de l'èxit de l'apotecari, i que l'amic tornaria a semblar ben viu, estava convençut que l'Astut, allò que hom diria ben bé pel seu propi peu no, que no tornaria. La gran pensada li vingué al magí veient una opulenta dida camí del passeig del riu empentant l'airós cotxet del nodrissó. L'Astut bé podria fer el viatge de tornada sobre rodes, si en tingués! El ferrer de la Vila s'hi avingué: li adobaria quatre rodes velles de carretó de mà en una plataforma de fusta; d'aquesta manera, l'Astut podria tornar a casa amb la mateixa comoditat i tranquil·litat que el nodrissó tornava cada dia a casa en el cotxet.

Durant els dies que Bartomeu passà a Oliana, repartia les hores ocioses en tarannàs imaginatius: a la tarda trescava pels verals propers cercant una fruita aquí, aterrant a cop de pedra un pardal per sopar, allà. Les primeres del dia les esmerçava en anar a ca l'apotecari i plantar-se davant de la porta i, amb el nas esclafat contra el vidre, en un intent d'escodrinyar l'interior, no se'n bellugava fins que el senyor savi sortia i li deia que l'Astut anava d'allò més bé en la seva "recuperació". Les hores de més sol les dedicava a observar les evolucions de la dida i el nodrissó en el seu cotxet durant la passejada diària prop del riu. Assegut dalt d'una pedra, immòbil, com qui rau extasiat en la contemplació de l'existència, es deixava emmenar pel record joiós de la seva mestra llegendora, la imatge de la qual veia fidelment reproduïda, en el rotund caient de la dida. Aquesta activitat li reportà una coneixença inesperada i una nogensmenys genial i nova pensada.

La idea li vingué al cap cert dia que descobrí prop del riu un pintor embolicat amb una bufanda de quadres vermells, verds i negres, el qual parat davant del cavallet, amb la paleta en una mà, un pinzell servat entre les dents, i esgrimint un altre en la mà contrària, maldava per inquibir la revinguda figura de la dida i el seu cotxet entre els límits de la tela muntada.

L'Astut havia de ser retratat! I tant! Seria el complement perfecte i definitiu. Penjaria el retrat a la llar de foc, perquè presidís l'estança i no li pogués fugir del cap, mai ni a cap hora, el record de quin havia estat el membre de la família més estimat en aquella casa després de la Remei que encara la duia al cor i la santa mestra que la duia al cap.

Al senyor pintor de rius vorejats de pollancs, dides revingudes i nodrissos amb cotxets de rodes, li costà d'escatir amb en Bartomeu les condicions del retrat, ja que si bé

la reputació i fama de l'artista havien arribat lluny, i eren molts els advocats, polítics i militars de renom en el país, amb un retrat signat pel pintor presidint llurs despatxos, el cert era que, de rucs dissecats, no n'havia pintat mai cap; amb tot, i perquè ningú no pogués dir que l'artista havia defugit el repte, donà paraula a en Bartomeu que li pintaria el retrat, malgrat que el ruc ja no fos viu i, ultra la circumstància, i gràcies a la nova escola de retrat, apresada en el mateix cor de París, encara hi podria veure plasmada amb rellevància l'essència del caràcter de l'animal, i això gràcies a l'estudi psicològic que l'artista faria de l'Astut, malgrat que quan el veiés ja tindria el cap ben atapeït de serradures.

A en Bartomeu se li féu petita la pell quan veié el seu amic novament dret. Era l'Astut reviscolat de totes passades. Parat sobre tres potes com ell volia, el llavi superior ben retrossat fins a trenc de genives, el posat airós i les orelles dretes, semblava esguardar l'amo tot esperant l'ordre de llançar-se al trot que era ben bé a punt d'engegar. Visiblement emocionat, l'home es mirà i remirà l'animal, ara d'un costat, ara de l'altre; li tustà la gropa amb cops manyacs, li sacsejà la cua, féu dringar els picarols de l'arnès, el mirà fix als ulls pintats i li trucà al crani amb el puny tancat només per comprovar si encara quedava alguna resta de pensada en l'interior de l'intel·ligent testa, i quan el savi apotecari i adobador d'animals morts, ja es pensava que era a punt de veure escolar-se grosses i emotives llàgrimes per les rústegues galtes del camperol, al qual veia commòs de retrobar l'amic amb una aparença tan viva, reculà de sobte aclaparat pel bram de la potent riallada amb què Bartomeu celebrà el bell *rencontre*.

—Ai, amic! Ha! Ha! —esclatà tot colpejant-se les dues cames amb les mans—. Sí que ets tu! Sí!, sí, que ho ets! Ha! Ha! —i encara etzibà un cop de puny al pit de l'animal, en senyal de salutació.

—No!, si us plau, no el pegui —suplicava el saviet d'Oliana amb una mà servant-se el cor—. No li convenen els cops, ara.

—Ha! Aquesta sí que és bona! —bramà Bartomeu reprenent amb més força la riallada, i ara sí, amb llàgrimes als ulls i picant de peus a terra—. Ara resulta que se'ns ha tornat delicat i tot, l'Astut. Ha! Ha! Et faré beneir com un sant! Et juro que et faré beneir! Ha! Ha! —i semblava que se li esqueixaven les barres per moments.

Bartomeu sortí de ca l'apotecari udolant de felicitat i sol·licitant la presència del

pintor amb brams que ressonaven de cap a cap de la vila.

El senyor artista retratador de paisatges, dides revingudes i altres grans personalitats, després de llarga estona de fer passejar l'Astut d'un indret a l'altre cercant l'entorn i el raig de llum més escaient per al retrat, decidí parar-lo sota un lledoner per entre les branques del qual, segons l'artista, es filtraven els raigs lumínics més captivadors i més vivificadors del dia. Amb gravetat, com seguint un ritual litúrgic, davant la nombrosa mainada i altra gent desvagada que s'havia aplegat a l'entorn, parà el cavallet i disposà la tela. Es mirà i mirà llargament el rostre de l'animal amb el seny corrugat i, a voltes, amb un ull cluc i mirant pel forat del puny, talment com ho faria un vell llop de mar tractant d'esbrinar l'horitzó a través d'una ullera de llarga vista. Finalment, i no sense abans haver-se refilat les puntes del desmesurat bigoti que ostentava, alçà el braç per damunt del cap i tot fent espetegar dos dits exclamà:

—*Oui, monsieur!*

Ben decidit, escampà els colors oportuns ordenadament en la paleta i trià els pinzells que considerà escaients i, tot havent esbossat amb llestesa la fesomia del model amb un carbonet, es llençà, amb pinzellades enèrgiques, contra la tela, ara avançant, ara reculant, ara alçant el pinzell i mirant amb un ull cluc, i novament llençant la destra estocada, talment com ho faria un àgil duelista contra l'enemic reptat. I, entre mostres d'aprovació i algun xiuxiueig entès en art, ara amb una de través carregada de verd, i adés, amb una carregada de vermell; ara reblant l'estocada amb una passada del dit gros per damunt la pinzellada, ara punyint la tela amb l'espàtula, l'artista enllestia amb gests enèrgics el que havia de ser el millor retrat al natural aconseguit fins aleshores.

De sobte, reculà unes passes i, havent observat el retrat de lluny, bo i decantant el cap primer cap a un costat i després cap a l'altre, alçà els braços vers el cel, i després d'uns instants d'absolut silenci, tot mantenint el gest, esclatà:

—*Voilà!*

I, tot seguit, el triomf fou aclamat pel públic expectant amb entusiastes crits de «Visca!» «Visca l'artista!» «Visca la Revolució!», i tot enmig d'un gran aplaudiment general.

Bartomeu, gratant-se els grenys a través dels forats del malmès barret, amb l'ull dret fit al retrat i, el regirat, esbatanat, vers l'immòbil ruc sota el lledoner, observava astorat i mut la poca versemblança que considerava haver entre el somrient amic,

immutable, de morro enllustrat i dents envernissades, amb la llampant i creativa fesomia que apareixia en la tela i que, segons l'artista, era definitivament l'Astut retratat amb tota la seva essència psíquica inclosa. Tot i que feia l'esforç per veure-l'hi, a Bartomeu, li costava. Intentava d'endevinar l'amic en aquella imatge caòticament fragmentada, on cap pinzellada li semblava entenedora, on els sentits del que podria ser l'Astut semblaven fugir uns dels altres deformats i disgregats i acolorits de tons vivíssims. Calia veure, per tal de fer-se'n càrrec, aquelles orelles romboïdals, expandides asimètricament cap als extrems de la tela, talment com a conseqüència de l'esclat d'algun terrible explosiu, o bé els poligonals ulls fugint, i alhora caient per efecte de la gravetat, de llurs òrbites irregulars, amb les quals semblaven mantenir-hi encara el lligam gràcies a una molla espiraliforme i destensada subjectada en algun punt remot de l'interior de la negra conca; o bé el desmesurat botifarró negre i corbat, sùmmum, ben segur, de llavi arromangat d'Astut feliç; o bé les dents, que, de mides diferents i disperses per la tela, semblaven descendir des d'algun inversemblant núvol, lentes, talment com una ingràvida i càlida pluja d'eteris pètals celestials; o la gran llengua del ruc, emergint com una cascada vermella de l'angle superior dret.

Bartomeu, finalment, sense deixar de treure mitja vista al retrat i amb el dit índex estirat, bo i assenyalant la tela, s'atreví a preguntar, amb una certa quequia:

—I..., i aquí dins, hi ha el meu Astut?

—*Mon Dieu!, bon ami!* No és pas possible tanta ignorància! —exclamà l'artista amb les mans al cap— Tot París cauria de genolls rendit davant d'aquesta obra mestra. En aquests moments, els vostres ulls no tan sols estan admirant la viva imatge del vostre amic, sinó que estan contemplant la *sublimité* de totes les virtuts i energies inherents a l'animal. Vegeu, *monsieur*, sinó, la força d'aquesta intel·ligència plasmada per cada racó del retrat, admireu aquest seny equilibrat, harmoniosament compensat i magistralment reflectit per la dissociació de colors primaris. Senzillament, només hi cap un mot: *extraordinaire!* —i es felicità besant-se les puntes dels cinc dits.

Bartomeu feia que sí, amb el cap, convençut que ben aviat aconseguiria avesar-se a veure el seu amic en el retrat. I, lentament, esbatanant primer un ull, i en acabat l'altre, aixecant el llavi superior i traient la llengua ben a fora, a poc a poc sacsejat per alguna feliç convulsió interna, primer amb un «ha!», i al cap d'uns instants un altre «ha!», de més fort, començà a amollar de manera creixent aquella poderosa riallada primitiva i

furient capaç de somoure les arrels més pregones del lledoner.

—Ha! Ha!, sí, que ets tu, amic meu, sí! —rugia, sense deixar d'agitar el dit índex, tot assenyalant el retrat—. Sí, que ho ets! Et penjaré damunt la llar!, i, a sota, un manac de pastanagues, per si ets servit! —bramà, bo i arrabassant el quadre del cavallet i etzibant una forta patacada a l'espatlla del pintor—. És un geni, aquest artista! Ha! —i el felicitava clavant-li cops ara al pit i adés a l'espatlla que feien trontollar l'home endavant i enrere com un ninot de molles.

—*Mon Dieu!* Aquest *monsieur* és boig! —balucejava estamordit, el pintor que, tremolant com una fulla, maldava per recollir el parament i fugir de l'indret sense esperar cap paga.

—Espereu!, espereu, que heu de cobrar! Ha! Ha! —cridava Bartomeu, alçant el retrat per damunt del cap, mentre la mainada hi col·laborava, en el reclam, xiulant furiosament.

I sense deixar de riure, amb el retrat en una mà, i, amb l'altra, tibant el ronsal de l'Astut amb rodes sota les potes, Bartomeu es dirigí vers la rectoria ben decidit a fer beneir l'amic bo i seguit de la mainada saltirona, que ben feliç, atiava l'Astut ventant-li furtives patacades a la gropa i amb crits de «Arri!» «Arri, gandul! Ja et vagarà de córrer, ja! Quan vagis de cara avall!»

Quan mossèn Rigau sortí de la casa de Déu, salpasser a la mà i el dubte ombrejant-li el front, que allò no ho veia clar, que de rucs, ni de morts ni de dissecats, no n'havia beneït mai cap, ni sabia que es beneïssin, l'espectacle que s'oferia als ulls encara anyívols del jove mossèn no podia ser més engrescador. L'Astut, rialler, era el centre d'un aplec festívol de mainada, menestrals, mares amb infants als braços i vells encuriosits; els quals, tots plegats, àvids d'esdeveniments singulars, esperaven el moment de la benedicció, amb la bona disposició de qui espera l'inici de la Festa Major.

I, enmig de l'expectació general, barrila i crits de «llenceu confits, que són podrits...» i «mare, deixeu-m'hi pujar», Mossèn Rigau, beneí l'Astut amb un infant audaçment enfilat a la gropa, i amb el cor ple de neguit, que ves que diria el senyor bisbe si se n'assabentava, que la inexperiència ja n'hi havia feta passar una l'hivern anterior, quan va haver de cuitar per anar a beneir una partera primerenca i, amb les presses, es va equivocar de ritual i va prendre el de la consagració de les campanes que es beneeixen per fora i per dins i, a la feliç partera, entre dolor i dolor, que ja li venien un darrere

l'altre, la beneï per fora i, per dins, encès com un pebrot, va haver de donar-li el salpasser i dir-li que s'ho fes ella mateixa, que ell no s'hi veia amb cor.

Ben beneït, amb el retrat protegit amb un sac i ben fermat dins d'una alforja, i tibant del ronsal l'Astut, inicià el retorn de casa sota el plom d'un cel amenaçador i acompanyat per la cridòria de la mainada que l'envoltava, el seguia i, a voltes, l'empentejava, amb la joia i els cants propis de les cercaviles ben lluides. I ja eren lluny de la vila, quan les últimes veus del seguici, no diluït del tot encara, acomiadaven definitivament el feliç traginer i el seu acompanyant amb crits de «Ferma'l bé!, que vol córrer!» i «Obre bé els ulls!, que no et fugí!».

Enrere Oliana i camí de casa, a voltes saltironejant entre la solada de pedres, a voltes sotraguejant per entre la llaurada de roderes de l'estropellat camí, l'Astut rodava content, fent dringar els picarols que li adornaven l'arnès, i seguint en Bartomeu que marxava a grans i descompassades gambades, tibant del ronsal i amb l'ai al cor, perquè aquells retrunys negres que rodolaven engolats per la vall no presagiaven res de bo. La nuvolada s'havia anat tornant espessa i fosca, i avançava baixa i recargoladissa com un ramat de bous amb els narius inflats de zel. L'ocellada callava i un esmorteïment general planava damunt dels caps dels vianants.

De sobte, tot sortint d'un revolt, dos xiuxiueigs ràpids, com dues exhalacions, travessaren l'espai i, a l'instant, dos patacs sords punyiren la gropa de l'Astut rialler que no s'immutà gens ni mica. Bartomeu no donava crèdit al que estava veient: dues sagetes ben emplomallades i ben clavades, adornaven la gropa de l'animal.

—Redéu!, t'han ferit..., t'han ferit!, maleït, sia! —bramà, Bartomeu, amb els ulls fora de la cara, el regirat boig i tremolós cercant a l'entorn l'invisible atacant —Qui ha sigut, el bèstia? Qui ha sigut? Sortiu! Covards! Us farà miques! —cridava, amenaçant amb el puny tancat l'esmunyedís enemic, segurament parapetat darrere la bardissa propera, mentre una fressa de rialles juvenils i entremaliades s'esquitllava bosc endins.

Ai, amic meu! —es lamentava l'home, mentre maldava per llevar les fletxes clavades —Això sí, que és greu, que vas sortir del poble ben mort i ara hi tornes ferit!

I, havent entatxat, en els dos forats, dues gleves de fang pastades amb saliva, no fos cas que de les ferides s'escolés matèria desconeguda, i invocant la protecció de la Remei que la tenia en la glòria, i la mestra que no li fugia del pensament, i altres sants que el volguessin protegir, Bartomeu reinicià la marxa sota les primeres gotes i el mugit

de la tempestuosa nuvolada, amb l'esperança de trobar un aixopluc aviat, per a ell i el seu amic, abans no descarregués el xàfec que s'anunciava imminent.

El camí, vorejant el riu sota l'estimball a l'esquerra, i flanquejat per l'alt pedram a la dreta, s'estrenyia i es feia pendís cara avall i l'Astut s'animava cada cop més en la marxa, a voltes decididament, amb la clara intenció d'avançar Bartomeu, el qual, a desgrat de les insistents ordres que amollava al ruc per tal que cedís en l'embranchida, veia com l'amic, bo i fent-se el sord, que no li costava gens ni mica, anava, per moments, feliçment més lleuger en la rodada galopada. Bartomeu començava a sentir les espatlles xopades i a maleir el refugi que no se li brindava, i ja era a punt de maleir la Remei, la mestra i algun sant més, si calia, quan s'adonà que ben encarat i compacte, un nombrós ramat de bens encaboriats i carabaixa, fent dringar les esquelles desanimadament, s'apropava venint en direcció contrària poc decidit a desfer la formació.

De sobte, com obeint alguna ordre divina, el devessall d'aigua es precipità dins de la vall. Algun instint, no mort del tot encara, va somoure el feliç animal, perquè malgrat tots els esforços de l'home, que ja no podia fer altra cosa que aferrar l'amic per les anques per evitar-ne la fugida, l'Astut, d'una estropada, aconseguí deixar enrere Bartomeu, que veié amb les mans al cap com el company es llençava audaçment contra el riu de llana que li barrava el pas, decidit a obrir esvoranc a qualsevol preu. I, talment abraonat com un corser avesat a la bornada, l'intrèpid ruc, rialler i sobre rodes, s'endinsà entremig del ramat enemic ferint i foragitant bens a tort i a dret.

Trencada la formació, esparverat el pastor, mut en Bartomeu i disgregat el ramat, l'Astut, bo i trontollant, avançava amb aire triomfador entre el bens que restaven més valents defensant el bell mig del camí; i n'hauria sortit vencedor, si no hagués estat pels tres gossos zelosos de la ramada que ben atiats pels xiulets del pastor es llançaren contra l'inversemblant enemic que no féu res per evitar les furients mossegades que li esquinçaven coll i cames; i que, forçat a decantar la marxa, amb la pota dreta alçada i encara rialler, es precipità heroic per l'estimball. Bartomeu, sotraguejant-li cor i espatlles el mateix nombre de cops, el veié rebotre contra el terregall una..., dues..., tres vegades, fins no veure'l del tot estenallat al fons de la timba amb el cap sumit en aigües del Segre. I entre mig del xàfec, bels espantadissos, lladrucades i una allau de «reconys» desafortats, Bartomeu hagué de córrer camí avall sentint al seu darrere els lladruacs amenaçadors i el brunzit de la fona carregada del pastor.

Quan, prudentment, Bartomeu decidí tornar al lloc de la batussa, ja era ben enfosquida la nit i apaivagada la tempesta. Havia romàs hores recerat sota una petita balma, tremolós i petant de dents, sense parar de senyar-se i pregant, en nom de la Remei, la mestra i altres sants, perquè l'aiguat no s'endugués l'Astut riu avall, que no sabria on anar-lo a trobar. La nit, l'acabà de passar assegut vora el marge escoltant el brogit del riu i escodrinyant la fosca, intentant albirar l'amic al fons de la llera.

No va ser fins a apuntar timidament el dia, que li semblà descobrir, entre la broma, la forma grisenca del seu company esvinçat i submergit en les aigües, cap i coll, fins al pit. I ja anava amunt i avall estirant-se els grenys, i pensant com s'ho faria per treure l'Astut d'aquell trencacolls que, de dins de la boira espessa, aparegué el carro, feixuc i sondrollós, d'un comerciant ambulat de fòtils diversos, que, tirat per dues robustes mules, feia el camí de pujada grinyolant com una vella rondinaire. Bartomeu veié el cel obert i, aixecant-se amb prestesa, anà a l'encontre del traginer amb els braços oberts:

—Ai, bon home! Ajudeu-me!, que tinc l'amic al riu! Us ho prego, pel que més us estimeu! —implorava de genollons tot estirant la roba al comerciant—. Que jo us ho pagaré com pugui, i Déu us ha de pagar amb escreix! Ajudeu-me a treure el meu company del riu!

L'home, d'antuvi commòs per la gravetat del l'accident que se li estava anunciant, s'apropà amb prestesa al marge, preparat a rebre l'impacte anímic, natural en aquests casos davant de la tragèdia, i llambregà la llera d'una ràpida ullada intentant descobrir-hi un cos humà esbalçat, malferit... Tot d'una, havent amollat un gran «recony!» i buidat els pulmons amb una exhalació, restà del tot impàvid. Per uns moments hom hauria dit que la visió sobtada de l'abast del sinistre havia deixat esbalaïts els sentits del comerciant. L'home, incapaç d'articular cap paraula, esbatanats els ulls i bocabadat, guaitava estupefacte, al fons de la llera, quelcom de desmanegat i espellofat, vagament semblant a un ruc fermat a una plataforma amb rodes i amb el cap submergit en les aigües.

—I... això que hi ha aquí a baix... dieu... és el vostre amic? —titubejà.

—Ai, sí, que l'és, sí. Pel que més vulgueu: ajudeu-me, us ho prego en nom de la meva Remei que ens està guaitant des de la glòria! —seguia implorant, Bartomeu, de genollons i ajuntant les mans vers el cel, i pensant que la Remei potser ja estava bé on

era, que aquesta desgràcia mai no li hauria perdonada, i la mestra potser sí.

—Però... digueu-me, bon home —preguntà el comerciant, en un intent de sortir del seu astorament—: aquest animal, i ja em perdonareu, perquè es deu tractar d'un animal, és clar; quan ha baixat, ja era mort, o encara era viu?

—Ai, amic meu!, si l'haguéssiu vist! Que content anava, cara avall, quan s'ha llançat! —i tot eixugant-se els mocs amb la màniga, afegí—. La seva ànima no, que ja no hi era, si és això el que voleu dir. Ben bé, viu, ja no ho era, però cregui'm que en feia tota la cara.

El comerciant, tot i fent un esforç per tal de fer-se'n càrrec de la situació, mogué el cap amb cert desànim.

—No pinta bé, això, no.

—Miri: que encara em queden alguns diners —suplicà Bartomeu tot fent dringar la bossa que duia cosida a l'interior del capot—, i els hi donaria de bon grat si em fes aquest favor.

L'home, apiadat pel desconsol de l'atribolat Bartomeu, desfermà una mula del carro, i havent demanat un cop de mà al dissortat, i amb cordes, esforços, Déu i ajut, entre els dos aconseguiren llevar l'infortunat Astut de les aigües de Segre.

Quan l'animal va poder ser parat dret, novament al camí, l'aspecte que ofería no podia ser més lamentable: una de les rodes girava de tort, i tot ell anava xopat i esquinçat; i el cos, ablanit per la mullena i arquejat com a conseqüència d'algun terrible impacte, no podia tenir un aspecte més llastimós.

El pitjor era el cap: estovada la testa i reblanit el coll, l'Astut romania amb el cap acotat i la vista baixa en una mena de gest reverencial permanent. També havia perdut un ull, i l'altre se li havia descolorit, i als guarniments de l'arnès li faltaven picarols. Tanmateix, i això sí, que no ho havia perdut, continuava tenint al morro el somriure joiós de les bèsties felices i beneïdes; i, per sort, el retrat restava miraculosament íntacte.

El bon comerciant, abans de prendre comiat, car ja se li feia tard, encara ajudà Bartomeu a dreçar la roda malmesa. I no prou compadit del tot, li regalà un cabdell de cordill i un tall de formatge. I havent fermat novament la mula al carro, i rebudes les fortes i efusives abraçades, pròpies de l'agraït Bartomeu, continuà el seu camí.

La boira s'aprimava i alguns raigs tímids de sol esquinçaven de biaix la grisor opaca tacant el paisatge amb una llum dispersa i càlida. Bartomeu, restà llarga estona

assegut en una pedra contemplant el seu amic cap cot, amb el grinyol de la fam en els budells, i mossegant-se el puny amb el cor encongint pensant com s'ho faria per dreçar una altra vegada el cap de l'animal que, dit sigui de pas, encara regalimava aigua del ventre. No va ser fins ben avançat el matí que l'home, veient com un raig de sol viu acoloria de verd intens un gran ginebró de prop del camí, tingué la genial pensada: és clar que sí!, una bona branca, bé podia servir per aixecar cap i coll de l'amic!

Ben decidit, i sense pensar-s'ho dues vegades, esbrancà un robust cimbal del ginebró, i havent-lo fet net, del brostam més molest, el fermà per damunt i al llarg del coll de l'animal fins a l'esquena, relligant-lo bé, sense estalviar cordill. I feia bo de veure l'Astut rialler, altra vegada amb el cap dret i abillat d'aquesta guisa, amb el plomall verd de ginebró sobreixint per damunt de la testa, talment guarnida com la del cavall més ben agençat i disposat per al romiatge més lluït.

Bartomeu, complagut de l'adob i de la nova faicó adquirida per l'animal, es mirà llargament de front l'amic calçat amb rodes, dòcil i aquietat.

—No estàs del tot malament, no —li deia, talment l'altre l'estigués escoltant atentament—. Llàstima de l'ull que et falta, però no hi pateixis, amic; prou que te'l sabré adobar, també: t'hi entaforaré una bona castanya madura, en aquest forat negre. Aleshores, ja seràs com l'amo: tindràs un ull de cada mena.

Lentament, un somriure llarg se li anà dibuixant als llavis i, un remuc sord, precursor de rialla, acompanyat de petites convulsions abdominals, començà a brollar del fons del pit de Bartomeu, tímid primer, i creixent a poc a poc, a mesura que la joia li inundava el cor, fins a convertir-se en una deixondida i bramulosa riallada capaç d'eixordar l'orella del propi Astut, que feia dies que ja no hi escoltava gens ni mica.

—Ha! Ha!, amic meu, t'hauries de veure en un mirall, la fila que fas! Creu-me: estic segur que ni el mateix Napoleó va dur mai el cavall tan ben adornat! Anem!, anem cap a casa!, ja veuràs, si li faràs patxoca, a la senyora mestra! Ha! Ha!

Renovades les energies i vessant satisfacció, Bartomeu engegà novament la marxa tibant del guarnit Astut, amb la Remei a la glòria, que estava segur que el protegia, i els pits de la senyora mestra al cap, que no sabia si punxaven o no.

Ja era avançada la tarda quan, fatigat i traient fum pels narius, arribava a les envistes de Ponts. I ja anava pensant, entre renec i renec, sota quin recer passaria una

altra nit, que no hi comptava, quan a la rústega oïda de Bartomeu, poc avesada a les melodies, hi arribà música desconeguda, fina i balladora, de violins, guitarres i platerets. Encuriosit i captivat, s'endinsà cautelós pel trencall vers on semblaven brollar les notes tan engrescadores. Es deturà prop d'una clariana, bocabadat davant l'estranya visió que de sobte se li oferí. Tot i que ja ho guaitava, es fregà els ulls per aclarir-se la visió.

Tres inversemblants carros, grossos i feixucs, tots tres de quatre rodes cadascun, l'un de vela alta, i els altres dos meitat barraca meitat carretó, disposats en semicercle semblaven protegir un bon foc a terra, en què s'hi coïa carn en les brases extremes, i a l'entorn del qual s'agombolaven tres músics i dues parelles joves balladores, tots plegats vestits amb les robes dels colors més virolats que els seus ulls mai no havien vist. I era balladís aquell ritme enèrgic i alegre, que se li enfilava pels turmells tot veient les evolucions dels joves dansaires tan ben abillats. Els nois, bota negra, amb calça curta fins a mitja cama i armilles negres bordonades de passamaneria daurada i botons lluents giraven i es desplaçaven tibats, ara braços entaire, picant de mans, adés arrupits i fent anar només les cames; i les noies, amb camises blanques folgades i gipons vermells ben ribetejats, els seguien giravoltant a l'entorn amb els braços oberts, fent dringar els petits platerets que duïen subjectats als dits, i descrivint llaçades amb ales als peus descalços, a voltes cargolant i descargolant giragonses decidides que els feien aixecar les faldilles amples i voladisses fins a la cintura bo i mostrant les cames robustes avesades a l'exercici. No gaire allunyats, del cercle, romanien brostejant els cavalls de pit ample, pota gruixuda i abundosa crinera. I quan Bartomeu, esbatanats els ulls, ja li formiguejaven els peus empesos pel desfici de la dansa que ja se l'enduia, i gairebé taral·lejava la melodia, sentí de sobte, a les espatlles, una mà ferma que l'engrapava.

—Szenyor, usz attrau la dansza? Que potszer voldrrieu afegir-vos al ball?

Bartomeu, sorprès i ensurtat, guaità ben embadocat el jove altíssim, ben abillat, de rostre bru i cabells llargs i encrespats fins a les espatlles que, amb un somriure afable, li parlava amb to melodiós i accent desconegut.

—Només cercava recer per passar la nit —acabà per dir.

—Reszer? Voleu dir hosztal, per szopar i dorrmir? —preguntà el jove, obrint els ulls rodons i grossos.

—No ben bé —respongué Bartomeu, una mica refet—. El meu ruc i jo, no gastem aquests refinaments.

El jove guaità l'Astut espellifat, nafrat, tort, parat sobre rodes i el ginebró eixint del cap sense mostrar cap sorpresa, talment com qui està veient la cosa més natural del món.

—El vostre ruc no, perrò, vós feu carra de cansat i afamat —observà el jove, mirant-se l'home de cap a peus—. Veniu, us presentaré la meva gent —digué a Bartomeu mentre el convidava tot acompanyant-lo amb la mà a l'espatlla.

La música i el ball cessaren de sobte quan home i ruc comparegueren al mig de la clariana. El jove es dirigí a la seva gent amb parera desconeguda que Bartomeu no entenia de cap orella. Quelcom d'engrescador els diria, car sorgiren rialles entre els músics i els balladors, i havent acabat esclataren aplaudiments i acords de violí. I les dues mosses balladores, encara suades i enrogides les galtes, fent dringar els platerets, s'atansaren rabent a Bartomeu que es veié de sobte abraçat i petonejat efusivament, entre rialles joves i fresques, aclaparat d'olors i perfums flairosos i penetrants del tot desconeguts pel seu nas.

—Veniu, veniu —cuítà el jove, amb parla més entenedora— seieu a la vorra del foc. Mengeu i beveu amb nosaltres. Estem molt contenz de la vostra companyia.

Bartomeu, cautelós, que no les tenia totes, i tibant de l'Astut s'atansà al foc. El jove, però, el convencé amb gest afable.

—Al vostre ruc, no cal que el forçeu a szopar, deixeu-lo que mirri, que ja en tindrà prou.

A Bartomeu el feren seure a la vora del foc entre una de les mosses rialleres i una dona de bona corpenta que, per l'aparença, hauria jurat que era mare de la jove. I l'una li atansava un tall rostit i, l'altra, un càntir de vi. I tot eren rialles i xerrera enigmàtica que Bartomeu escoltava fent anar els ulls a tort i a dret, i ben aviat, també, contagiats de la gresca alegre i falaguera. I Bartomeu, traguejant, i amb la boca plena, parlava de la Remei, de la mestra i de l'Astut, i els altres parlaven de qui sap què, i del ruc també.

—I de quin coi de poble sou, que no us entenc? —preguntà Bartomeu, endemig de la xerrameca—. Que potser aneu de mercat?

—Razdgra! —respongué el jove que semblava més entenedor—, és a Bulgària. Som artistes, nosaltres. Fem dansa, equilibris i jocs de mans, fem aparèixer i desaparèixer flors... noies... tot! —exclamà, amb veu musical tot dibuixant en l'espai un gest significatiu amb la mà i llençant una llambregada a l'Astut—. Anem... amunt i

avall, com el vent —digué, deixant anar una bufada i un somriure pregon—. Avui szom aquí, i demà szom allà. —I cada cosa la deia acompanyada amb el gest dels ulls i els moviments de mà més adients.

No acabà de dir res més perquè els violins ja hi tornaven, i la dona i la mossa ja arrossegaven Bartomeu al bell mig de la clariana per fer-lo ballar, mentre que un dels homes que semblava el de més edat i el cap de la colla, no deixava de guaitar l'Astut en cap moment. I Bartomeu, confiat i embriagat de perfum i vi, sense deixar anar el càntir, ballava aquell ritme alat intentant seguir el joc de cames de les dues dones que el portaven entremig amb els braços llaçats i passats per les espatlles.

I com si fos el ball més ben assajat, aparegueren de sobte els dos joves ballarins, que s'atansaren a l'Astut, portant l'altra mossa jove al mig i agafada de la mà, i dos coets cadascun, en la mà sobrera; i al compàs de la música fogosa, i després de desfer sengles tirabuixons a l'entorn de la noia, deixaren aquesta plantada davant del ruc com qui deixa una ofrena al déu necessitós. I ella, àgil i d'un bot, s'alçà per continuar la dansa giragonsant a l'entorn de l'Astut, mentre els joves entre bot i cabriola, anaven plantant coets en els narius, la testa i el cul del feliç ruc parat sobre rodes. I ella, la noia, àgil i felina, amb una teia de la foguera a la mà, sense deixar de dansar i de fer voleiar les faldilles, anà calant foc, un per un, a cada coet. I el feliç Astut, rialler i emplomallat de ginebró, sense deixar el ritme delirant, fou empès a girar a l'entorn de la foguera fet un esclat de llum, foc i fums de colors. I Bartomeu reia entre les dones veient el company encès i espetegant, convertit en castell de focs amb rodes; i a cada espetec cridava un «Visca!» que corejaven les dones. I quan ja era a punt de demanar més coets, perquè l'últim, el de sota la cua, ja havia esclatat provocant la rialla més joiosa de les dones, tot d'un plegat, el que semblava cap de la colla alçà un dit per damunt del cap, i el campament emmudí de cop.

Només la crepitació de les flames i la rialla escadussera i solitària d'en Bartomeu trencaven el silenci de la nit prou avançada. Amb el mateix dit alçat, el cap de colla féu indicació a les dones, perquè s'atansessin, amb l'home, vers la seva presència.

—Què passa, ara? —preguntà Bartomeu, sorprès—. Que potser hi ha ball nou?

—El jove de cabells llargs intercanvià unes paraules amb el cap de colla, i tot seguit, sense perdre el somriure afable, digué:

—Szenyor, el meu parre usz vol fer un ttracte: usz vol comprrar el vostre ruc.

Digueu: quansz dinerrs en voldrrieu.

Bartomeu, remugant una rialla i gratant-se els grenys es mirà estranyat el jove.

—Ai, amic meu! Això sí, que em sap greu, que no us puc complaure. El meu Astut no me'l vendria per cap diner. Ha de tornar a casa per fer-me companyia.

—Penszeu-ho bé, szenyor. El vostre ruc szerria famós amb noszaltres. Viatjarria, coneixerria món!

Bartomeu feia que no, amb el cap. La sola idea de separar-se del seu amic li feia venir rodaments de cap.

—Mireu, bona gent: de famós, ja ho és el meu Astut. Fins i tot, ha estat retratat, com un general!

El cap de colla parlà novament amb el jove sense treure els ulls de l'Astut. I tot fent que sí, amb el cap, i esplaiant un somriure llarg, el jove traduï el diàleg.

—El meu parre, usz prrega que accepteu de paszar la nit amb noszaltres, al campament. El meusz gerrmans usz parrarran una vela vorra el foc, i demà, de dia, potszer ho veurreu d'un altrre color. Tanmateix, no usz prreocupeu, que szi no voleu sepparrar-vosz del vosztrre Asztut, no hi haurrà resz a dirr.

Bartomeu pensà que, entre passar la nit al ras, o a cobert vora del foc, potser era millor la idea segona. Altrament, aquella colla virolada i alegre no semblaven pas mala gent. Potser, fins i tot, el convidarien a esmorzar. I tot fent que sí, amb el cap, acceptà la proposta.

El jove donà indicacions, i aviat, no gaire lluny del foc, fou parada una vela fermada a dues estaques, suficient per passar la nit a cobert. I havent desitjat una bona nit a les dones falagueres i a la resta de la colla, s'esquitllà a l'interior del tenderol. Amb tot, i només que per instint de conservació, Bartomeu, abans de lliurar-se al descans, es lligà l'extrem d'un tros de cordill al peu i, l'altre extrem, a la cua de l'Astut que el tenia davant del tenderol.

A fora, la remor de veus es fonia. Algú afegí llenya al foc, i la claror rogenca de les flames arribà fins a l'interior del tenderol retallant contra la vela la silueta de l'Astut que descansava a l'exterior. I encara, planant entre el món dels vius i el dels somnis, li arribava a l'oïda la veu musical de la dona balladora, parlant des de l'interior del carretó, i un violí mancat de son que, des de l'interior d'un altre carro, regalava a la nit la darrera melodia reposada.

Bartomeu, bressolat per les darreres notes fines del violí, la cua de l'Astut lligada al peu, i el record de la senyora mestra clavat al magí, que no sabia si aquells balls fogosos serien del seu grat o no, s'arraulí colgant-se amb el capot i es deixà guanyar per la dolça foscor de la son.

Sentia fred, i el cant d'una merla, trencant el bell silenci, el desvetllava desagradosament. Mig endormiscat, obrí un ull i s'adonà que la boira era fina, i la tènue claror, del nou dia, maldava per fondre la grisor.

—Avui farà bon dia —remugà, tot girant-se de costat.

De sobte, obrí els ulls esbatanats i, incorporant-se d'una revolada, s'adonà de tot: no hi havia tenderol per al damunt del cap, ni carros grossos, ni cavalls de pota ampla i crinera llarga, ni gent virolada. Només una columna prima de fum s'alçava vertical com a testimoni del que havia estat l'acollidora foguera. El cor li féu un salt, quan s'adonà que l'Astut tampoc no hi era. Només en quedava, això sí, la cua lligada a l'extrem del cordill, i perquè la mancança no fos total, també en quedava el seu retrat prop de la cua.

Bartomeu, amunt i avall, s'estirava els grenys.

—Lladres! Covards! Bandits! On sou? Què heu fet amb el meu Astut? Ah!, amic meu —es lamentà agafant l'inversemblant retrat i mirant-se el que potser era la imatge del seu company de tresqueres—. Sempre t'ha agradat l'aventura! Ai, bergant, tu sempre tan tossut, sempre has volgut anar a la teva! Volies ser artista, oi? Doncs, ara ho seràs, company!, ara seràs famós! Veuràs món!

Bartomeu restà manta estona assegut, contemplant la cua i el retrat mentre el sol tebi anava desfent la boira i acolorint el paisatge. S'imaginava el seu amic entre aquella gent: rialler, feliç, alegrant la mainada amb funcions llúides, i divertint la colla en nits disbauxades, entre dones falagueres i música de violins i platerets.

—Sort que m'has deixat la cua de record —digué al retrat, contenint aquells remucs i convulsions que a poc a poc menaven a la rialla incontenible. I lentament, passant-se la cua a l'entorn del coll i amb el retrat sota el braç, inicià la marxa alliberant la poderosa rialla i abrivant cada cop més el pas, gairebé sense adonar-se que els peus li anaven desfent llaçades de la dansa apresada a la vora del foc, i en el riure hi havia la tonada festiva dels violins.

Aquell vespre, la senyora mestra, tornant del corral amb el cistellet curull d'ous

enfilat pel braç, passà per davant de can Palanques i se sorprengué de veure que, a través dels vidres de la balconada del pis superior, la llum ara s'encenia, ara s'apagava, amb una certa regularitat intermitent. Sobtada pel fenomen, car sabia pel veïnat que Bartomeu feia dies que no s'estava a casa, dubtà de si anava a demanar ajut o no. Tanmateix, amb el cor bategant, que no sabia quin estrany miracle s'estava produint en l'interior de l'habitació, impulsivament pitjà el botonet que, gràcies a aquell miraculós invent de l'electricitat, estrenat de feia poc al poble, feia sonar el timbre de la casa.

La senyora mestra, encara se sorprengué més, quan s'obrí la porta, i veié Bartomeu, afaitat i abillat amb una antiga americana de vellut, fosc, possiblement la mateixa del seu casori, amb tots els botons cordats, malgrat que li venia estreta i curta de mànigues.

—Bartomeu! —exclamà la dona, en veure l'home—. M'ha ben espantada.

I tot i que eren moltes preguntes, les que li venien al cap, només aconseguí de fer-ne una:

—Que potser ve de festa?, tan elegant?

—Ai, senyora mestra!, que avui és dia gran! Que el meu Astut s'ha fet artista, i ara volta món i serà famós, i això s'ha de celebrar.

—Què em diu! Però... però... que no s'havia mort? Els de can Valls, van dir...

—Ai, senyora mestra! Primer, sí, que es va morir, però després no del tot. Que l'apotecari d'Oliana me'l va deixar content i feliç, el senyor rector me'l va beneir, i un pintor que havia estat a París me'l va retratar. I ara tinc el seu retrat penjat a la llar de foc i la cua al llum de l'habitació. I em penso fer un brindis de mistela per la sort del meu Astut.

—Bartomeu, no entenc res —digué amb veu trèmula—. Expliqui-m'ho tot, i mostri'm aquestes coses —afegí, pensant que potser també li aniria bé una glopada de mistela.

—Ai, senyora mestra!, passi, passi, que li ho contaré tot, que vostè és una santa!

I Bartomeu, li mostrà el retrat i, fil per randa, li anava explicant tot mentre li abocava mistela a la senyora mestra, que no sabia si, essent santa, li aniria bé o no el vi enfiladís. I la revinguda dona, que la santedat no li venia per vocació, tragujava la mistela, sentint la dolça escalfor del vi enfilant-se-li per les cames fins a les galtes, i escoltava embadalida com eren d'abrandades les danses dels búlgars de pell bruna tot

sospirant un gran «oh!» admiratiu a cada explicació.

I amb els gots de mistela a les mans, arribaren a l'habitació gran, que d'ençà faria cosa de nou anys no hi dormia dona alguna, I Bartomeu mostrà a la senyora mestra la gran cua de l'Astut penjada del fil que encenia i apagava el llum, cofoi perquè seria la cosa darrera i primera que veurien els seus ulls cada dia.

—Toqui, toqui, senyora mestra. És la cua de l'Astut! Toqui-la, i digui'm, si li sembla tenir vida o no.

—Ai, Bartomeu!, no ho hauria dit mai, que fos tan suau la cua d'un ruc —confessà la dona, tot manyagant l'apèndix pilós de dalt a baix—. Oh!, oh!, fins i tot diria que sento la tebior del cos a través del pèl.

—Estiri, senyora mestra; estiri!, ja veurà com s'apaga el llum.

—I que n'arriba a ser, de suau! Ja veig que ha d'estar content de veritat.

—N'estic tant, que fins i tot, a vostè, li faria una festa, si no fos que és una santa.

—Ai, Bartomeu! —sospirà llargament la dona—. Vostè que me'n fa —digué tot estirant la cua amb decisió.

A Bartomeu, li féu un salt desmesurat el cor en descobrir, de cop i volta, que a les fosques, els pits de les santes no, que no punxaven.

FI

Manel Canals

Barcelona març 1999